

G.J. Schutte, *Stamverwantschap onder Druk: De Betrekkingen tussen Nederland en Zuid-Afrika, 1940–1947*

Suid-Afrikaanse Instituut, Amsterdam, 2011

322 pp

ISBN 978-90-74112-31-4

€29.50

Gerrit Schutte, emeritus-professor in Geskiedenis aan die Vrije Universiteit Amsterdam, is een van die gesaghebbendste en produktiefste Nederlandse historici wat die betrekkinge tussen Nederland en Suid-Afrika betref. Hy het al talle boeke oor hierdie onderwerp geskryf en sy publikasies is feitlik sonder uitsondering positief deur resensente ontvang. Hierdie jongste publikasie van Schutte bou voort op die volgende publikasies van hom: *Nederland en de Afrikaners: Adhesie en Aversie* (1986); *De Roeping ten Aanzien van het Oude Broedervolk: Nederland en Zuid-Afrika, 1960–1990* (1993); en *De Vrije Universiteit en Zuid-Afrika, 1880–2005* (2005).

Uit 'n kronologiese oogpunt gesien, sluit Schutte se jongste boek aan by die volgende publikasies wat Nederlands-Suid-Afrikaanse betrekkinge betref: B.J.H. de Graaff, *De Mythe van de Stamverwantschap: Nederland en de Afrikaners, 1902–1930* (1993); H.O. Terblanche, *Nederland en die Afrikaner: Gesprek oor Apartheid. Die Paginaruël tussen Trouw en Die Burger, 1963–1964* (1998); en S. de Boer, *Van Sharpeville tot Soweto: Nederlands Regeringsbeleid ten Aanzien van Apartheid, 1960–1977* (1999).

Schutte se boek dek die periode vanaf die uitbreek van die Tweede Wêreldoorlog in 1939 tot en met die bewindsaanvaarding van die Nasionale Party in 1948. Stamverwantskap tussen Nederlander en Afrikaner het inderdaad op velerlei vlakke onder kwaai druk verkeer. Die Duitse inval in Nederland op 10 Mei 1940 en die daaropvolgende Duitse besetting het die verhouding tussen die stamlande onder groot druk geplaas. Die feit dat die vriende van Nederland in Suid-Afrika onverskillig teenoor die Duitse besetting en die lot van die Nederlanders gestaan het, was vir die Nederlanders onverklaarbaar. Die verwoesting van Rotterdam, byvoorbeeld, het by vele van die vroeëre vriende van Nederland in Suid-Afrika nóg afkeur, nóg simpatie verwek (p 15).

Die Nederlanders was ook ontsteld omdat die Nasionale Party-dagblad *Die Burger* tydens die oorlog 'n pro-Duitse standpunt gehandhaaf het. Daar was nie 'n enkele woord van verontwaardiging oor die Duitse magspolitiek nie (pp 166–167). Prof. Piet Cillie, die latere redakteur van *Die Burger*, het in 1994 geskryf dat selfs leidende Afrikaners geen behoorlike insig gehad het “in die trauma wat Nederland in en as gevolg van die Tweede Wêreldoorlog moes deurmaak nie: die bombardering van Rotterdam, die Duitse oormoed, die besetting met sy opsluitings, deportasies en teregstellings ...”.¹⁸

---

18. Aangehaal in H.O. Terblanche, *Nederland en die Afrikaner: Gesprek oor Apartheid. Die Paginaruël tussen Trouw en Die Burger, 1963–1964* (Universiteit van Port Elizabeth, Port Elizabeth, 1998), pp 7–8.

Schutte kon met groot vrug ook die volgende artikel geraadpleeg het: J.C. Steyn, "Afrikanerreaksies op die Inval van 10 Mei 1940 in Nederland", (*Ensovoort*, 7, 1, 1995).

Die Afrikaners het ook weinig begrip gehad vir die pro-Engelse en anti-Duitse houding van die Nederlanders. Die Nederlanders het byvoorbeeld groot waardering gehad vir die rol wat genl. J.C. Smuts tydens die oorlog gespeel het. Die na-oorlogse Nederland het hom ook beywer vir 'n aktiewe internasionale rol en 'n Atlantiese benadering, en "stond open voor Angelsaksiese en Amerikaanse kulturele invloeden" (pp 94, 127). Nederland se internasionale posisie en denke het dus vanweë die oorlog verander.

Die hervatting van betrekkinge tussen Nederland en Suid-Afrika ná die oorlog was nie iets wat vanselfsprekend gevolg het nie. Schutte wy dan ook 'n hele hoofstuk aan die hele kwessie van "goed en fout". Heelwat strukture in Suid-Afrika moes eers gesuiwer word van "foute" elemente, dit wil sê van diegene wat tydens die oorlog sterk pro-Duits was. Die Nederlanders moes dus vir hulself uitmaak met welke instansies en persone in Suid-Afrika hulle bereid was om in die toekoms mee saam te werk.

Groot klem word ook geplaas op die "vriende" van Suid-Afrika in Nederland. 'n Hele galery van organisasies word onder die soeklig geplaas. Schutte wy 'n volle hoofstuk aan "De Vrienden". Hier dink 'n mens aan die bekende Nederlands-Zuid-Afrikaanse Vereniging (NZAV), opgerig in 1881; die Studiefonds voor Zuid-Afrikaanse Studenten (1885); die Fonds voor het Hollands Onderwijs in Zuid-Afrika (1890); die Zuid-Afrikaansche Voorschotkas (1901); die Zuid-Afrikaansche Stichting Moederland (ZASM), opgerig in 1909; die Stichting tot Bevordering van de Studie van Taal, Letterkunde, Cultuur en Geschiedenis van Zuid-Afrika (1932); en die Suid-Afrikaanse Instituut (SAI). Feitlik al hierdie verenigings en organisasies se kantooradres was Keizersgracht 141, Amsterdam. Op die buiteblad van dié boek is daar juis 'n pragtige kleurfoto van hierdie besondere herehuis.

Keizersgracht 141 het vroeër bekend gestaan as die Van Riebeeckhuis. Tans staan dit bekend as Zuid-Afrika Huis. Dit is seker die heel bekendste Suid-Afrikaanse baken in Nederland. Schutte se boek is in 'n sekere sin baie relevant juis omdat daar tans sprake is dat die ZASM nie meer kans sien om die groot finansiële verantwoordelikheid vir Keizersgracht 141 te dra nie. Deesdae word 'n lewendige debat hieroor gevoer.

Schutte het heelwat aandag gegee aan die anti-Britse en pro-Duitse houding van die Afrikaner, en spesifiek aan die Ossewa-Brandwag (OB) (pp 88–94 en 205–218). Die OB word getipeer as "raadselachtig". Die Nederlanders kon nie begryp hoedat nasionaalgesinde Afrikaners simpatiek kon staan jeens nasionaal-sosialistiese Duitsland nie: "Waren Nederlanders en Afrikaners elkaar vreemd?" (p 93). Schutte oordeel heel genuanseerd oor die OB. Hy beklemtoon dat die aantal oortuigde Nazi's in die geledere van die OB gering was: "Het is dus onhistorisch een volledig is-gelijk-teken te plaatsen tussen Afrikaner nationalisme en nationaal-socialisme en fascisme" (p 210). Schutte het 'n groot hoeveelheid bronne oor die OB geraadpleeg, maar wat die anti-Britse en pro-Duitse houding van die Afrikaner betref, kon hy ook met vrug H.O.Terblanche se *John Vorster: OB-Generaal en Afrikanervegter* (1983), geraadpleeg het.

Dit was belangrik vir die bestuur van die NZAV om presies te weet wat die naoorlogse situasie in Suid-Afrika was, veral ten opsigte van die hervatting van kulturele betrekkinge tussen die twee stamlande. Om daardie rede is besluit om P.J. van Winter,

hoogleraar in Geskiedenis te Groningen, lid van die Hoofbestuur van die NZAV en redakteur van die maandblad *Zuid-Afrika*, na Suid-Afrika te stuur. Meer as 'n derde van Schutte se boek handel oor die uitsending van Van Winter.

Van Winter het drie maande lank in Suid-Afrika vertoef, van 11 Augustus tot 11 November 1947, ten einde hom te verdiep in die problematiek van Suid-Afrika. Hy het al die groot stede en universiteitsdorpe besoek en 45 voordragte gelewer. Van sy bydraes is destyds gepubliseer in *Die Huisgenoot*, *Die Suiderstem* en *De Nederlandsche Post*. Veertien briewe van en aan Van Winter is as 'n bylaag gepubliseer. Van Winter se waarnemings lewer boeiende leesstof op. Hy het hom veral verdiep in die armblanke-vraagstuk, die rassevraagstuk en die raaiselagtige OB.

Schutte het die geskiedskrywing verryk met hierdie publikasie van hom. Die boek is boeiend geskryf, dog plek-plek word 'n mens oorweldig deur al die feite. Hy het wyd en deeglik navorsing gedoen: in Amsterdam, Den Haag, Groningen, Tilburg, Utrecht, Bloemfontein, Pretoria en Stellenbosch. Sy vakmanskap spreek onder meer uit die 943 voetnote, vele met uitgebreide biografiese besonderhede. Hierdie boek hoort op die boekrak van iedereen wat belangstel in Nederlands-Suid-Afrikaanse betrekkinge. Dit is in alle opsigte 'n waardevolle bydrae. Tog moet ek saamstem met 'n resensie in die *Reformatoriese Dagblad*: "... de prijs is beslist aan de hoge kant".

Otto Terblanche
Nelson Mandela Metropolitaanse Universiteit
Port Elizabeth